

Naturvårdsverket

Samrådsredogörelse för återställning av Järleån vid Järledammen

NORA KOMMUN

Uppdragsgivare: Naturvårdsverket
Uppdragsgivarens kontaktperson: Anna Burehäll
Konsult: Norconsult AB, Stortorget 8, 702 11 Örebro
Uppdragsledare: Björn Tengelin
Teknikansvarig:
Handläggare: Björn Tengelin, Albin Månsson

6	2018-09-03	Justerad	Albin Månsson	Björn Tengelin	
6	2018-08-10	Leverans	Albin Månsson	Björn Tengelin	
5	2018-06-25	Leverans	Albin Månsson	Björn Tengelin	
4	2018-05-29	Extern granskning	Albin Månsson	Björn Tengelin	
3	2018-04-12	Granskningsversion	Albin Månsson	Björn Tengelin	
2	2018-04-10	Utkast	Albin Månsson		
1	2018-03-05	Arbetsdokument	Albin Månsson		
Version	Datum	Beskrivning	Upprättat	Granskat	Godkänt

Detta dokument är framtaget av Norconsult AB som del av det uppdrag dokumentet gäller. Upphovsrätten tillhör Norconsult. Beställaren har, om inte annat avtalats, endast rätt att använda och kopiera redovisat uppdragsresultat för uppdragets avsedda ändamål.

Innehåll

1	Samrådets genomförande	4
1.1	Samrådsmöte med berörda myndigheter	4
1.2	Kompletterande samrådsmöte med Nora kommun	4
1.3	Samråd med sakägare	5
1.4	Information via Naturvårdsverkets hemsida	5
2	Inkomna yttranden och synpunkter	6
2.1	Länsstyrelsen Örebro län	6
2.2	Nora kommun	7
2.3	Hembygdsföreningen Noraskog	8
2.4	Örebro läns museum	9
2.5	Kammarkollegiet	11
2.6	Nora biologiska förening	12
2.7	Hagby Kraft AB	13
2.8	Svenska Industriminnesföreningen	13
2.9	Örebro läns hembygdsförbund	14
2.10	Synpunkter från enskilda och allmänhet	16
	2.10.1 Närboende	16
	2.10.2 Namnlistor	17
3	Artiklar och debattinlägg	18

Bilagor

Bilaga A1 – Presentation vid myndighetssamråd

Bilaga A2 – Protokoll från myndighetssamråd

Bilaga A3 – Länsstyrelsens synpunkter

Bilaga A4.1-3 – Skriftlig inbjudan till samråd med sakägare, myndigheter och organisationer

Bilaga A5 – Deltagareförteckning och minnesanteckningar

Bilaga A6 – Inkomna skriftliga synpunkter

Bilaga A7 – Samrådskrets

Bilaga A8 – Samrådsunderlag

1 Samrådets genomförande

Samråd kring ansökan om tillstånd för återställning av Järleån och partiell utrivning av dammen vid Järle har genomförts enligt följande:

- **Samrådsmöte med berörda myndigheter** hölls 23 augusti 2017 med Länsstyrelsen Örebro län, Nora kommun och Samhällsbyggnad Bergslagen. För presentation, minnesanteckningar, deltagarförteckning och Länsstyrelsens synpunkter se bilaga A1-A3, för inbjudan till samråd se bilaga A4.2.
- **Samrådsmöte med Nora kommun** hölls 9 november 2017.
- **Samrådsmöte med sakägare** samt övriga intresserade hölls i december 2017 och januari 2018 som enskilda möten med en eller flera fastigheter representerade. Kallelse gick ut skriftligen, se bilaga A4.1. Det gavs möjlighet att lämna synpunkter skriftligt senast 31 januari 2018. Även yttranden som inkom senare har tagits med i samrådet. Deltagarförteckning och minnesanteckningar bifogas i bilaga A5. Inkomna skriftliga synpunkter redovisas i bilaga A6.
- **Samråd med organisationer och övriga myndigheter:** Intresseorganisationer och övriga myndigheter fick inbjudan via e-post att delta i samrådet, se bilaga A4.3.
- **Information via Naturvårdsverkets hemsida.** Information om projektet publicerades publikt i november 2017.

1.1 Samrådsmöte med berörda myndigheter

Samrådsmöte med berörda myndigheter, hölls 23 augusti 2017. Medverkande var Maria Hellström, Daniel Bergdahl, Katarina Nyberg, Mia Geijer, Peder Eriksson och Malin Rosén från Länsstyrelsen Örebro län samt Isabella Lohse och Jens Råberg från Samhällsbyggnad Bergslagen.

Under myndighetssamrådet underströk Länsstyrelsen bland annat att man tydliggör statens ägarhistorik. Det är också viktigt att tydligt visa hur man avser att slutresultatet ska bli, med hänsyn till ägande, bro och dämme. Kring kulturmiljön bör upplevelsevärdet tydliggöras. En partiell utrivning av dammen kan kräva tillstånd också enligt Kulturminneslagen, liksom markarbeten. Man bör också lyfta fram orsaken till att man önskar riva dammen partiellt, det vill säga att lagligförklara en lågdamm, och upphöra med en kraftverksdrift man inte önskar fortsätta med, som idag saknar tillstånd. Här bör också framgå varför det inte är ett alternativ att söka tillstånd för ett kraftverk i ett Natura 2000-område, och varför ett 0-alternativ, att inte göra något alls, inte heller är ett alternativ.

Samhällsbyggnad Bergslagen poängterar också att när det gäller bevarande av kulturmiljön så är det upplevelsevärdet plus att undvika ingrepp i kvarn och fornlämningar som är högst prioriterat. Man bör också söka dispens för intrång i Naturreservatet, och tillstånd för intrång i Natura 2000. Dessa tillstånd kan sökas i tillståndsprocessen. Man ska också närmare utreda vad som händer med bron, med utredningar med en jämförelse av för- och nackdelar, olika förslag på hur ingrepp i befintliga konstruktioner kan ske med bibehållande av upplevelsevärdena av kulturmiljön, såsom bropelare och stenskoningar. Man framförde att man önskar att det tas kvicksilverprover i och omkring kvarnen, då kvicksilverbetning har genomförts där.

1.2 Kompletterande samrådsmöte med Nora kommun

Ett kompletterande samrådsmöte med Nora kommun hölls den 9 november 2017. Från Nora kommun deltog Solveig Oscarsson, Isabell Landström och Lars Skoghäll. Från Samhällsbyggnad Bergslagen deltog Isabella Lohse och Anna-Maria Häggblom. Norconsult svarade på ett antal detaljfrågor. En eventuell påverkan på kringliggande byggnader kommer att utredas. Kommunen framför bland annat att man anser att kulturmiljön ofta får stå tillbaka för naturvården. Man tycker att kvarnbyggnaden är

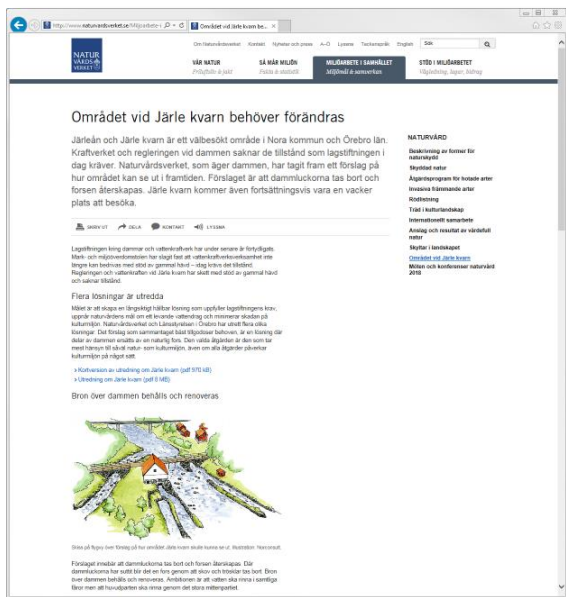
viktig för kulturmiljön, och vill inte att den ska få förfalla. Kommunen är emot utrivningsförslaget och vill att anläggningen blir förklarad som byggnadsminne.

1.3 Samråd med sakägare

En skriftlig kontakt har upprättats med alla sakägare. Några har träffats i enskilda samrådsmöten, och flera har yttrat sig skriftligen. Fullständig samrådsrets redovisas i bilaga A7. På sakägarsamråden presenterades planerade åtgärder. Dessutom redovisades förutsättningarna för kommande tillståndsprocess, i vilket skede vi befinner oss i, förutsättningar för sakägare och övrigt intresserade att yttra sig mm. I bilaga A8 återfinns samrådsunderlaget.

1.4 Information via Naturvårdsverkets hemsida

Naturvårdsverket har publicerat information om planerad åtgärder vid Järledammen på myndighetens hemsida¹ sedan november 2017. På hemsidan förklaras bakgrunden till projektet och tidigare genomförda utredningar samt samrådsunderlag är nedladdningsbara. Kontaktinformation lämnas och en redogörelse för hur samråds- och tillståndsprocessen fortlöper ges.

Naturvårdsverkets hemsida som beskriver planerade åtgärder inom projektet med återställning av Järleån vid Järledammen.

¹ <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Omradet-vid-Jarle-kvarn/#>.

2 Inkomna yttranden och synpunkter

2.1 Länsstyrelsen Örebro län

Länsstyrelsen i Örebro län har tagit del av handlingarna och lämnar nedanstående synpunkter, med efterföljande kommentar från Naturvårdsverket;

1. Ansökan bör kompletteras med utförligare beskrivning av de alternativ som studerats vid tidigare utredningar.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. Miljökonsekvensbeskrivningen kommer omfatta en beskrivning av utredda alternativ.

2. Samrådsunderlaget beskriver att det inte bör finnas något kvarstående ansvar för dammsäkerhet efter planerade arbeten. Länsstyrelsen bedömer att ett dammansvar kan komma att vara kvar och att anläggningen inte med säkerhet kommer kunna ses som utriven.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. Ansvarsfrågan kommer att förtydligas i ansökan.

3. Länsstyrelsen efterfrågar en beskrivning av upplevelsevärdet med avseende på kulturmiljön. Ansökan bör hänvisa till den kulturmiljöutredning som Länsstyrelsen publicerat (*Riksintressen KNÖL-kommunerna*, Länsstyrelsen 2012), samt beslut om anspråk på riksintresse för kulturmiljön (Riksantikvarieämbetet).

Naturvårdsverket noterar synpunkten och kommer i miljökonsekvensbeskrivningen att mer ingående beskriva befintliga upplevelsevärden och hur dessa påverkas av planerade åtgärder.

4. Miljökonsekvensbeskrivningen bör uppdateras med information angående Natura 2000-området från den nya skötselplanen som beslutades i maj 2017.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. MKB:n kommer att innehålla information om Natura 2000-områdets nya skötselplan.

5. Samrådsgruppen ska utökas till att omfatta bland annat Örebro läns hembygdsförbund, kraftverksägare upp- och nedströms, Sveriges industriminnesförening, Arbogaåns vattenförbund, Närkes ornitologiska förening och Örebro läns museum.

Naturvårdsverket noterar synpunkten och har utökat samrådsgruppen.

6. Ansökan bör kompletteras med en bakgrundsbeskrivning av ärendehistoriken, det vill säga att staten via Naturvårdsverket äger ett kraftverk utan tillstånd och att staten har för avsikt att avsluta verksamheten. Åtgärder är samtidigt nödvändiga för att Järleån ska kunna uppnå miljö kvalitetsnormen god ekologisk status.

Naturvårdsverket noterar synpunkten och kommer komplettera ansökan med en bakgrundsbeskrivning

7. Om åtgärderna som planeras bedöms innebära en påtaglig skada på riksintresset för kulturmiljövården, kan åtgärderna ändå tillåtas vid en avvägning mellan riksintresset enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Naturintresset kan ges företräde om Naturvårdsverket kan visa att man gjort så mycket som möjligt för att ta hänsyn till kulturmiljöintresset. Det är slutligen domstolen som avgör frågan. När det gäller bevarande av kulturmiljön så är det upplevelsevärdet samt att undvika ingrepp i kvarn och fornlämningar som är högst prioriterat.

Naturvårdsverket noterar Länsstyrelsens synpunkt.

8. I ansökan bör det framgå vilka kompensationsåtgärder som kommer att vidtas med avseende på kulturmiljön. Att säkerställa vattenflödet under stenvälsbron är en förutsättning för att Länsstyrelsen ska kunna tillstyrka ansökan. Övriga kompensationsåtgärder som bör beskrivas är informationsmaterial såsom skyltning/utställning, åtgärder för kvarnens långsiktiga bevarande och vård av fornlämningar.

Ansökan kommer att innehålla den redovisning av föreslagna kompensationsåtgärder som Länsstyrelsen efterfrågar. Planerade åtgärder innebär att vattenflöde under stenvälsbron säkerställs.

9. Den tekniska beskrivningen bör innehålla bland annat en utredning och beskrivning av situationen efter planerade åtgärder vid höga flöden. TB:n (tekniska beskrivningen) bör innehålla en redovisning av befintligt skick på dammen och eventuella behov av åtgärder om den skulle bevaras som ett alternativ till partiell utrivning. Geotekniken behöver utredas. Den tekniska beskrivningen bör även innehålla tydliga utredningar med en jämförelse av för- och nackdelar för olika förslag på hur ingrepp i befintliga konstruktioner kan ske med bibehållande av upplevelsevärdena av kulturmiljön (vad gäller till exempel bropelare och stenskoningar).

Naturvårdsverket noterar synpunkten och kommer att ta med efterfrågad information i den tekniska beskrivningen.

10. Miljökonsekvensbeskrivningen bör redovisa Järleåns fattiga (och utdöende) population av flodpärlmussla och att öringbeståndet är ringa. MKB:n bör tydliggöra att åtgärder krävs för att gynnsam bevarandestatus för dessa arter och miljö kvalitetsnormer för vatten ska kunna uppnås, samt att åtgärderna som planeras är BAT (bästa tillgängliga teknik).

Naturvårdsverket noterar synpunkten. I MKB:n kommer det att ingå en beskrivning av vilka åtgärder som krävs.

11. Miljökonsekvensbeskrivningen ska redovisa hur fornlämningar och platsens upplevelsevärden påverkas av de olika förslagen.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. I MKB:n kommer det att finnas en redovisning av påverkan på fornlämningar och upplevelsevärden.

12. Förekomst av föroreningar och behov av efterbehandling av förorenad mark ska redovisas.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. I MKB:n kommer det att finnas information om eventuella föroreningar och behov av efterbehandling.

13. Den planerade verksamheten behöver söka tillstånd för ingrepp i Natura 2000-område samt dispens för arbete inom naturreservatet. Även ansökan om tillstånd enligt Kulturminneslagen för utrivning av dammen är erforderligt.

Ansökan för planerade åtgärder kommer att omfatta vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken samt tillstånd för åtgärder i Natura 2000-område (7 kap. 28 § MB). Därutöver kommer ansökningar att upprättas för dispens vad avser föreskrifter i naturreservat (7 kap. 7 § MB) samt ansökan om tillstånd enligt Kulturmiljölagen för åtgärder som kan skada en fornlämning.

14. Länsstyrelsen lämnar förslag på villkor i ansökan, bland att Naturvårdsverket vid eventuell tillstånd genomför inventering och flytt av eventuella musslor och fisk innan åtgärder vidtas.

Naturvårdsverket noterar Länsstyrelsen förslag till villkor.

2.2 Nora kommun

Nora kommun har tagit del av handlingarna och lämnar följande synpunkter och frågor, med efterföljande kommentar från Naturvårdsverket;

1. Naturvårdsverket planerar att riva ut dammen för att tillgodose EU:s vattendirektiv. Vid kommunstyrelsens sammanträde 2017-03-01 beslutade kommunstyrelsen att stödja Hembygdsföreningen Noraskogs hemställan om att Järle Kvarn med tillhörande anläggningar ska bli föremål för byggnadsminnesförklaring. Nora kommun hänvisar till detta beslut och stödjer fortsatt hembygdsföreningens hemställan.

Riksantikvarieämbetet har beslutat att området inte uppfyller de krav som finns för att området ska bli byggnadsminne.

2. Utredningar som presenterats berör bara flyktigt att det skulle vara ett för stort ingrepp att återskapa en fisktrappa och avfärdar därför det alternativet direkt. En utredning som beskriver detta alternativ krävs.

Alternativet att återskapa en fisktrappa kommer beskrivas i miljökonsekvensbeskrivningen.

3. Det framgår av samrådsunderlaget att livsbetingelserna för öringen och flodpärlmusslan inte är så bra, vad gäller öringen på grund av vandringshinder – men på vilket sätt flodpärlmusslan är missgynnad framgår inte.

Flodpärlmusslan är helt beroende av öring för sin fortplantning. Relationen mellan dessa arter medför att positiva åtgärder för öring innebär positiva konsekvenser för flodpärlmusslan.

4. Det borde framgå av handlingarna hur länge dammen funnits på platsen. Utgör dammen då inte en förutsättning för den naturliga livsmiljön?

Naturvårdsverket noterat frågeställningen om den naturliga livsmiljön. Naturvårdsverket konstaterar att den naturliga livsmiljön i Järleån, såsom generellt betraktad för vattendrag, tar sin utgångspunkt i en tidsperiod före mänsklig påverkan genom fördämning.

5. En separat kulturmiljöbedömning bör finnas som underlag för ansökan. Kulturmiljön är mycket kortfattat beskriven och inte komplett. Läsbarheten av kulturmiljön bör beskrivas, det vill säga hur förståelsen förändras när byggnaden (kvarnhuset, red. anm.) förlorar sitt sammanhang med dammen.

Naturvårdsverket avser att i miljökonsekvensbeskrivningen ge en närmare redovisning av de kulturmiljövärden som berörs, och på vilket sätt kulturmiljövärdena samt upplevelsekviteterna består eller förändras efter planerade åtgärder.

2.3 Hembygdsföreningen Noraskog

Hembygdsföreningen Noraskog har tagit del av handlingarna och lämnar synpunkter i två skrivelser daterade 2018-01-24 respektive 2018-01-25. Sammanfattat lämnas följande synpunkter, med efterföljande kommentarer från Naturvårdsverket;

1. Hembygdsföreningen anser att det starka kulturmiljöintresset vid Järle Kvarn kommer att riskeras på ett mycket negativt sätt till följd av den prioritering för naturvårdsintresset som förs i utredningsförslaget. Detta förslag bör därför överges. Bevarandeintresset, det vill säga att dammen behålls, bör istället prioriteras i en fortsatt utredning. Enligt hembygdsföreningens förmenade borde den tidigare utredningen från år 2010 där kulturmiljöintresset och naturvårdens behov avvägts på ett mer rimligt sätt, läggas till grund för det fortsatta arbetet.

Naturvårdsverket noterar Hembygdsföreningens ställningstagande, men delar inte bedömningen att endast naturvårdsintresset prioriteras. Naturvårdsverkets har tagit hänsyn till de kulturhistoriska värdena på platsen vid val av åtgärd. Till största del kommer befintlig anläggning att kvarstå, samtidigt som Järleåns huvudfåra till viss del återfår den funktion och de kvaliteter som människor upplevde vid tiden för Järle Kvarns etablering.

2. Hembygdsföreningen lyfter fram flera positiva effekter av ett bevarande av Järle damm, samt dammar generellt, och av möjligheten till att bedriva vattenkraftsproduktion. Flera av argumenten berör samhällets beredskap mot kriser där såväl vatten- som elförsörjning kan drabbas och där dammar (och lokal vattenkraftsproduktion) kan bidra till högre beredskap.

Naturvårdsverket noterar Hembygdsföreningens synpunkter. Det finns dock inget tillstånd för den verksamhet som bedrivs på platsen idag och man bedömer inte att befintlig anläggning skulle kunna få ett tillstånd utifrån gällande lagstiftning. Befintlig lösning uppfyller dessutom inte de krav som finns ställda på Natura 2000-området och områden av riksintresse för naturvård.

2.4 Örebro läns museum

Örebro läns museum har tagit del av handlingarna och lämnar ett skriftligt yttrande undertecknat av

Sammanfattat lämnas följande synpunkter, med efterföljande kommentar av Naturvårdsverket.

1. Läns museet finner att Naturvårdsverket via Norconsult har arbetat fram ett bra naturvetenskapligt underlag med fokus på regleringsmöjligheter, avbördningskapaciteter, fiskvandring m.m. men att ett kulturhistoriskt underlag rörande områdets historiska och estetiska värden saknas. Läns museet anser att Naturvårdsverket efter samråd med länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet bör ta fram en kompletterande utredning där Järledammen sätts in i ett historiskt landskapsperspektiv och värderas med utgångspunkt i ett sådant. Helhetssynen bör omfatta byggnader, fornlämningar och hela landskapet.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt och kommer i MKB:n att mer ingående beskriva befintliga upplevelsevärden med avseende på kulturmiljön på den aktuella platsen. En utredning som omfattar hela landskapet kommer inte att tas fram inom ramen för denna prövning.

2. Läns museet anser att Naturvårdsverkets mål att slippa dammansvaret är svårt att förstå annat än ur ett ekonomiskt perspektiv. Naturvärdena i området är nationellt kända inom naturvärden. Det kulturhistoriska värdet i området kan anses lika stort. Upplevelsen av båda dessa värden tillsammans gör området mycket attraktivt för friluftslivet. Det är en upplevelse som tillika förstärks av genom det aktiva och levande föreningslivet och näringslivet i området. Läns museet anser att detta ämne har behandlats styvmoderligt i underlaget och i de analyser som genomförts.

På uppdrag av regeringen skyddar och sköter Naturvårdsverket värdefull natur för att långsiktigt bevara en variationsrik natur och skapa möjligheter till naturupplevelser. I detta ingår bland annat uppgiften att, i de fall Naturvårdsverket är markägare, bidra till restaurering av områden som inte uppfyller de krav som finns ställda på Natura 2000-områden och områden av riksintresse för naturvärden. Såsom dammägare i Järleån finner Naturvårdsverket att det här finns goda möjligheter att implementera naturvårdsfrämjande insatser som tar hänsyn till områdets säregna och unika kulturmiljöer, och Naturvårdsverket delar Läns museets uppfattning att natur- och kulturvärden kan samverka på platsen för att höja helhetsupplevelsen. Eftersom dammen och övriga anläggningar idag utgör ett vandringshinder bedömer Naturvårdsverket att åtgärder behöver vidtas för att uppnå denna samverkan av värden. Av de alternativ som Naturvårdsverket studerat, bedöms planerade åtgärder med partiell utrivning av dämnet utgöra en avvägning som i möjligaste mån även bevarar befintliga kulturvärden.

3. Läns museet finner att utredningen visar att alla förändringsförslag från Naturvårdsverket kommer att sätta kvarnens funktion ur spel. I samrådsunderlaget konstateras det att det rörliga friluftslivet inte kommer att påverkas. Museet ställer sig frågande till denna bedömning. Det rörliga friluftslivet ökar i kvalitet om det finns både natur och kultur i ett område. Totalupplevelsen förstärks. Lokalområdets särart runt Järle Kvarn uppfyller just denna kombination samt förstärks genom ett aktivt och välfungerande lokalt näringsliv. En minskning av endera bör, enligt Läns museet, leda till en minskad attraktivitet i området som i sin tur leder till ett minskat rörligt friluftsliv.

För samtliga undersökta, alternativa åtgärder har ett bevarande av kvarnbyggnaden varit en definitiv utgångspunkt. Kvarnbyggnaden är en omistlig del av anläggningen vid Järle kvarn. Den planerade åtgärden med partiell utrivning där endast dammluckor och tröskel påverkas, innebär att övriga delar av anläggningen kan bevaras intakt. Kvarnen och dess mekanik kommer således inte att påverkas, annat än att den inte längre kommer kunna drivas av vattenkraft från befintliga turbiner. Naturvårdsverket har för avsikt att upprätta en underhållsplan för kvarnbyggnaden, som säkerställer att erforderlig skötsel och underhåll genomförs.

Tillsammans med den unika kulturmiljön kan en återskapad forssträcka ytterligare höja de rekreativa värdena på platsen. Besökare som upplever platsen kommer kunna betrakta Järleån såsom den till viss del ursprungligen såg ut när etableringen vid Järle Kvarn tog vid för flera hundra år sedan. En naturlig forssträcka med vandrade öring, omgärdad av förindustriella byggnader, ger besökarna en djup förståelse över hur människan har nyttjat landskapet. Med kompletterande information kan förståelsen breddas över vikten av att idag återskapa biologisk mångfald.

4. I den avgörande analysen som väljer utrivningsomfattningen ges endast en variabel till kulturmiljön och ingen variabel fångar förändring i områdets kulturhistoriska eller sociala värden. Avsaknaden av dessa viktiga aspekter antyder att utredaren inte vill se en helhetssyn av områdets betydelse utifrån ett landskapsperspektiv.

Naturvårdsverkets menar att kulturmiljön är en variabel som legat till grund för föreslaget åtgärdsalternativ. Till exempel att behålla dammen i nuvarande skick och istället anlägga ett omlöp för fiskväg, skulle innebära en omfattande exploatering och schaktning. Detta alternativ skulle svårligen kunna genomföras utan att rika kulturmiljöer och fornlämningar (samt helhetsupplevelsen av området) påverkas, samtidigt som miljönyttan inte alls säkerställs på samma sätt som med föreslaget alternativ.

5. Läns museet anser att samrådshandlingen utelämnar vikten av dokumentation av landskap, kulturmiljöanläggningar och omgivande boendemiljöer samt infrastruktur innan förändring sker. Vid utrivning av dammanläggningar borde åtgärder föregås av kunskapsinsamling med kulturhistoriska, sociala och ekonomiska förtecken.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt och kommer att utveckla med en beskrivning av hur befintliga upplevelsevärden påverkas av planerad åtgärd.

6. Läns museet saknar i samrådsunderlaget en problematisering av vad återställning av vattendrag innebär. Läns museet lägger fram möjligheten att en återställning resulterar i ett landskap och en miljö som aldrig funnits.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt. Angående återställning av vattendrag sker detta med en väl beprövad metodik som tar hänsyn till platsspecifika förutsättningar. Eftersom planerade åtgärder endast innebär en partiell utrivning av dammen innebär det att återställningen inte genomförs till fullo. Planerade åtgärder innebär dock att en naturlig forssträcka utan vandringshinder skapas i huvudfåran, vilket anses återspegla de förutsättningar som rådde i ån före mänsklig påverkan.

7. Läns museet bedömer att miljön i Järle är av stor pedagogisk betydelse för att berätta om och begripliggöra historien i Nora kommun, Örebro län och av nationellt intresse. Sådan kunskap som har bäring på kulturmiljöns kvalité och attraktivitet måste tas på allvar och vägas in och vägas mot vattenkvaliteten.

Naturvårdsverket noterar och delar i sak Läns museets synpunkt. Naturvårdsverket menar dock att platsens pedagogiska betydelse inte på ett avgörande sätt påverkas av planerade åtgärder. Nästan samtliga beståndsdelar i anläggningen, som ger platsen en kulturhistorisk förståelse, kvarstår.

8. Läns museet ger vissa specifika kommentarer. Angående ingreppet i kulturmiljön anser Läns museet att utrivning av dammen i Järle inte är ringa utan ger en betydande negativ inverkan på kulturmiljön.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt.

9. Läns museet bedömer att förstärkning av betong på blockmurar och dammpelare kan osynliggöra en betydande del av hur dammen är konstruerad och vilka kunskaper de som byggde dammen på 1500-talet hade i en byggnadsteknik som idag är dåligt dokumenterad.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt. Vidare undersökning om hur dammpelare och blockmurar är förankrade på åbotten kommer att vidtas. Planerade åtgärder innebär att kunskapsläget om hur dammen är konstruerad kommer att öka.

10. En utrivning av dammen i Järle innebär betydande ödeläggelse av historiska och estetiska upplevelsevärden i området, anser Läns museet. Den karaktäristiska vattenspegeln uppströms fördämningarna försvinner helt om de föreslagna åtgärderna genomförs och ersätts av strömmande vatten. Utan den för kulturmiljön så viktiga vattenspegeln blir det problematiskt att berätta om området på ett trovärdigt sätt. Vidare beskåras möjligheterna att förklara landskapets utveckling genom mänskliga aktiviteter, då Järle är en av få kvarvarande dammar i Noraskogs Bergslags.

Naturvårdsverket noterar Läns museets synpunkt men delar inte bedömningen att vattenspegeln uppströms dammen är allena karaktärrskapande för området. Naturvårdsverket bedömer att planerade åtgärder innebär att nästan samtliga beståndsdelar i anläggningen som ger platsen en kulturhistorisk

förståelse kvarstår; kvarnhuset, bron, damppelare, blockmurar, stenvalvsbron och strandskoning m.m. Naturvårdsverket menar att en återställning av huvudfåran behöver genomföras för att kunna uppfylla de krav som ställs på ett Natura 2000-område.

11. Järleån ingår i ett system av vattenflöden där varje del är viktig för att kunna ge en helhetsbild av länets historia och landskapsutveckling. Den del av det vi kallar Bergslagen som Järledammen är belägen i är av stor betydelse för att kunna berätta om länets och Sveriges historia och utveckling. Just Noraskogs bergslag har dokumenterade verksamheter från i alla fall 1200-talet, och området är av central betydelse även ur ett nationellt perspektiv. Det är därför viktigt att bevara det samlade kulturarvet, inkluderat kulturmiljöerna, för framtiden.

Naturvårdsverket noterar och delar Läns museets synpunkt. Naturvårdsverket vill tillägga att det även utifrån perspektivet ekologisk resiliens är viktigt att betrakta Järleån som en del i ett system av vattenflöden. Insatser för att öka biologisk mångfald vid aktuell plats ger positiva konsekvenser i ett större geografiskt område än just vid Järledammen. Planerade åtgärder bör betraktas som en i raden av mänskliga handlingar som vidtagits i Järleån. Naturvårdsverkets bedömning är att detta alternativ är den åtgärd som minimerar skada på det samlade kulturarvet jämfört med övriga alternativa åtgärder som uppfyller de krav som ställs på ett Natura 2000-område.

12. Läns museet saknar i samrådsunderlaget en redovisning av vilka kompensationsåtgärder som ska utföras.

Naturvårdsverket avser utforma kompensationsåtgärder i samråd med Länsstyrelsen och berörda organisationer som företräder kulturmiljöintresset i området. Att säkerställa ett vattenflöde under stenvalvsbron är en prioriterad kompensationsåtgärd i samband med att huvudfåran återställs.

2.5 Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har tagit del av handlingarna och har inga synpunkter på samrådsunderlaget. I det fortsatta arbetet med framtagande av miljökonsekvensbeskrivning och ansökan om tillstånd lämnar Kammarkollegiet följande synpunkter, med efterföljande kommentarer från Naturvårdsverket;

1. Frågan om vattenanläggningen i sin helhet ska lagligförklaras, eller enbart de delar av nuvarande anläggning som kvarstår efter att anläggningen har ändrats, bör adresseras. Enligt kammarkollegiet kan man utläsa av förarbeten till miljöbalken att anläggningen, i befintligt skick, ska lagligförklaras samtidigt som tillstånd för att ändra den lagligförklarade anläggningen söks. Kammarkollegiet hänvisar till domslut med sådan utgång.

Naturvårdsverket noterar Kammarkollegiets synpunkt och kommer att förtydliga detta i ansökan.

2. Kammarkollegiet anser att ansökan bör beakta frågan om inverkan på kulturmiljöintresset kan minskas genom villkor, till exempel genom skyltning med bilder som på ett pedagogiskt sätt åskådliggör sambandet mellan vattenanläggningen, vattenverksamheten och tidigare järnhantering.

Naturvårdsverket noterar Kammarkollegiets synpunkt.

3. Det bör framgå av miljökonsekvensbeskrivningen om ändringar av vattenanläggningen kommer att medföra att fåran under stenvalvsbron torrläggs och om detta i så fall har några negativa konsekvenser för kulturmiljöintresset. Som angivits i samrådsunderlaget bör då övervägas om tillstånd ska sökas för att gräva i vattenområdet så att en viss vattenföring kan gå under stenvalvsbron.

Naturvårdsverket har som utgångspunkt för projektet att föreslagna åtgärder ska medföra en fortsatt vattenföring under stenvalvsbron.

2.6 Nora biologiska förening

Nora biologiska förening lämnar synpunkter och frågor via epost 2017-02-21. Sammanfattat lämnas följande kommentarer, med efterföljande kommentarer från Naturvårdsverket;

1. Föreningen anser att projektet bör bordläggas för ytterligare utredning. De föreslagna höjdnivåerna vid eventuell rivning av dammen stämmer ej. Enligt föreningen blir det cirka 3 meters sänkning av vattenytan kring kvarvarande fundament.

Naturvårdsverket noterar föreningens kommentar. Kommande teknisk beskrivning och miljökonsekvensbeskrivning kommer att redogöra för hur vattenytans höjdläge förändras med planerade åtgärder.

2. Nya inventeringar angående hur många och var öring och flodpärlmussla finns i åsystemet mellan Norasjön och Varingen bör genomföras.

Naturvårdsverket noterar föreningens synpunkt och planerar att genomföra inventeringar av vattendraget.

3. En total handlingsplan för vattensystemet mellan Norasjön och Varingen behöver tas fram.

Naturvårdsverket noterar föreningens synpunkt men bedömer att detta i huvudsak är en fråga för Länsstyrelsen.

4. En utredning som visar hur den frigjorda marken vid sänkning av vattenytan uppströms bron ska användas bör tas fram.

Naturvårdsverket noterar föreningens synpunkt. MKB:n kommer att innehålla en redovisning av markstabiliteten.

5. Angående beskrivning i samrådsunderlaget av riksintresset för naturmiljön vill Nora biologiska förening bland annat påpeka att mindre flugsnappare inte längre finns i området. Vad gäller strömstare, som normalt häckar vid Järle kvarn, bedömer föreningen att planerade åtgärder innebär att häckning kommer att upphöra. Även kungsfiskare, som normalt häckar några kilometer nedströms Järle kvarn, kommer att påverkas negativt då dammens vattenyta försvinner vilket ger brist på fiskeområde. Arten kommer också påverkas negativt av mer grumligt vatten med försämrat fiske nedströms kvarnen under genomförandetiden med partiell utrivning.

Naturvårdsverket noterar föreningens synpunkt. Planerade åtgärder bedöms ge förutsättningar för en högre biologisk mångfald, vilket dock inte motsäger att enskilda arter som är knutna till platsen (så som den ser ut idag) kan initialt missgynnas vid förändrade naturförhållanden. Vad gäller strömstare, som är direkt knuten till strömmande vattendrag, föreligger goda förutsättningar för ett mer kvalitativt habitat efter planerad partiell utrivning av dammen. En sänkning av vattenytan är ofrånkomlig för att möjliggöra en återställd vattenfåra. Skyddsåtgärder och försiktighetsmått kommer att vidtas under genomförandetiden för att i möjligaste mån undvika grumling.

2.7 Hagby Kraft AB

Hagby Kraft AB och intresseföreningen Västmanland Upplands Energiförening lämnar ett gemensamt skriftligt yttrande 2018-03-22. Hagbykraft AB och föreningen anser att någon utrivning av Järle kvarn inte bör genomföras förrän en ny lagstiftning i vattenfrågorna finns på plats (med hänvisning till den energipolitiska överenskommelsen som nu är föremål för lagrådsremiss, "Vattenmiljö och vattenkraft"). Hagby Kraft AB och Västmanlands Upplands Energiförening beskriver flera negativa konsekvenser som man bedömer kan uppstå av planerade åtgärder och lägger fram att det är ytterst tveksamt om åtgärderna gynnar flodpärlmussla.

Naturvårdsverket noterar Hagby Kraft AB:s och föreningens synpunkter. Naturvårdsverket har för avsikt att avveckla vattenkraftsproduktionen bland annat eftersom platsen är Natura 2000-område. Det är inte förenligt med Natura 2000-områdets avsikt och skyddsbestämmelser att låta dammen vara kvar i dess nuvarande form. Naturvårdsverket saknar dessutom de tillstånd för verksamheten som lagstiftningen kräver idag. Ett noll-alternativ utan åtgärd finns därför inte och Naturvårdsverket behöver därför vidta en åtgärd, och har efter en sammanvägd bedömning beslutat att en utrivning av dammluckor och återställning av huvudfåran ger största möjliga miljönytta – samtidigt som väsentliga delar av kulturmiljövärden bevaras.

2.8 Svenska Industriminnesföreningen

Svenska Industriminnesföreningen (SIM) har tagit del av samrådsunderlaget och lämnar sammanfattningsvis följande synpunkter. SIM menar att dammar och vattenkraft är idag en viktig del av det svenska kulturlandskapet. Anläggningarna bär stora kulturhistoriska och estetiska värden och är en betydande del i det bergshistoriska kulturarvet och ofta centrala delar i en god livsmiljö. SIM menar att Järleån och Järle hytta hyser en särskild plats i historien om Bergslagen som startpunkten för moderniseringen av vårt svenska samhälle.

Svenska Industriminnesföreningen förordar att den partiella utrivningen inte genomförs. Föreningen menar att föreslagna åtgärder påtagligt skadar kulturmiljön och att ingreppen innebär att möjligheten att förstå vattnet som lokaliseringsfaktor och vattenkraftens betydelse för drift av protoindustriella verksamheter kraftigt försämras. Om de dämmande konstruktionerna tas bort, försvinner vattenkraftens kulturarv med flerhundraårig reglering och industriell drift. Vidare försvinner den visuella upplevelsen av kontrasten mellan stilla och flödande vatten som bidrar till förståelsen för det förindustriella arvet, menar föreningen.

SIM menar att platsen för Järle kvarn är en plats för rekreation och god livsmiljö och därmed en fungerande ekosystemtjänst som förbättrar människors välmående och livsvillkor genom kulturella tjänster men också visar på samspel mellan natur och kultur i ett historiskt perspektiv.

Naturvårdsverket noterar Svenska Industriminnesföreningens synpunkter och lämnar följande bemötande. Naturvårdsverket delar föreningens synpunkter rörande den historiska betydelsen av Järleån och området kring Järle kvarn. De kulturhistoriska värdena på platsen ska i möjligaste mån tas hänsyn till vid föreslagna restaureringsåtgärder. Naturvårdsverket menar dock att förståelsen av varför platsen valdes ut i en förindustriell tid kan kvarstå, även efter att planerad verksamhet med partiell utrivning genomförts om åtgärderna utförs på rätt sätt. Föreslagna verksamhet, där flera dämmande sektioner kvarlämnas och omkringliggande byggnader ej påverkas, kan tillsammans med en återskapad forssträcka och biotopvårdande restaureringsåtgärder ge en god förståelse för hur platsen har ändrats under tid.

Järleån kan vid föreslagna åtgärder bidra till fler ekosystemtjänster om mer naturliga förhållanden får råda. Järleån är idag inte god livsmiljö för de arter som är beroende av, eller gynnas av, fritt strömmande vatten. Dammen utgör ett effektivt vandringshinder, och alternativa lösningar för att åstadkomma fiskvägar innebär ännu större ingrepp i mark- och vattenmiljöer – dessutom till tveksam

måluppfyllnad. Den visuella upplevelsen av kontrasten mellan stilla och flödande vatten kvarstår i viss utsträckning nedströms forssträckan.

2.9 Örebro läns hembygdsförbund

Örebro läns hembygdsförbund har tagit del av samrådsunderlaget och lämnar sammanfattningsvis följande synpunkter. Hembygdsförbunden vill dock poängtera att man anser svarstiden för yttrande varit för kort, och att det därför inte getts möjlighet till så pass omfattande eller utvecklande synpunkter som föreningen hade önskat.

1. Inledningsvis efterfrågar Örebro läns hembygdsförbund ett förtydligande kring vilket lagrum som ansökan kommer att gälla.

Ansökan gäller 11 kap. 19§ miljöbalken, gällande tillstånd för utrivning av en vattenanläggning.

2. Hembygdsförbundet anser att de mycket höga kulturella och sociala miljövärdena i området väger alltför lätt i Naturvårdsverkets bedömning för vilket som är det mest lämpliga alternativet för åtgärder.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets synpunkt.

3. Hembygdsförbundet menar att de föreslagna åtgärderna medför påtaglig skada på den riksintressanta kulturmiljön. Vinsten för den riksintressanta naturmiljön är mycket mindre än den skada på och förlusten för den riksintressanta kulturmiljön.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets synpunkt. Naturvårdsverket anser att föreslagna åtgärder kraftigt förstärker de värden som riksintresset för naturvård och Natura 2000 avser att skydda. Då två riksintressen som inte är förenliga finns på samma plats, så innebär alla åtgärder en vägning mellan de motstående intressena. Naturvårdsverket gör i detta fall bedömningen att valt alternativ är det som ger den bästa sammanlagda effekten av de föreslagna alternativen.

4. Att kunna driva kvarnen är en central del i miljöns rekreativvärden. Att kvarnen blir en "solitär" utan ständig tillgång till vatten är oacceptabelt med tanke på driftens sociala miljövärde.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets synpunkt och delar åsikten att verksamheten i kvarnen är en viktig del i miljöns rekreativvärden. Naturvårdsverket vill utreda möjligheterna för en fortsatt verksamhet av kvarnen, men de planerade åtgärderna innebär ofrånkomligen att kvarnen inte längre kommer kunna drivas av turbinerna. Det finns flera säkerhetsaspekter att ta hänsyn till, vad gäller tillgänglighet och handhavande av installationer på anläggningen. De nya besökare som kommer till området för att bevittna restaureringsvård för att stärka biologisk mångfald, kommer samtidigt utgöra ett förstärkt besöksunderlag till platsen.

5. Enligt 1 kap. 1§ Kulturmiljölagen delas ansvaret för kulturmiljön av alla. Naturvårdsverkets önskan om att riva ut dammen är inte förenligt med detta, anser hembygdsförbundet.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundet synpunkt. I detta fall är det två riksintressen som står mot varandra och ett Natura 2000-område. När två motstående riksintressen finns ska dessa vägas mot varandra. Det är Naturvårdsverkets bedömning att planerade åtgärder, som i sin helhet är en avvägning mellan natur- och kulturmiljöintressen, kan utföras i enlighet med Kulturmiljölagen samt att en mångfald gynnas.

6. Hembygdsförbundet bedömer att det samlade fornlämningsområdet i området även omfattar vattenspegeln uppströms kvarndammen, en sträcka nedströms dammen och där arbetsvägar planeras att anläggas norr om dammen. Fornlämningsområdet ska skyddas enligt Kulturmiljölagen.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets synpunkt.

7. Naturvårdsverket bör ansöka om tillstånd enligt 2 kap. 12 § Kulturmiljölagen till ingrepp i fornlämning. Länsstyrelsen har då möjlighet att ställa krav på en arkeologisk förundersökning

som visar om det är lämpligt att ge tillstånd till den planerade åtgärden. Det ger även Riksantikvarieämbetet en möjlighet till att överklaga Länsstyrelsens beslut.

Naturvårdsverket har för avsikt att ansöka om tillstånd enligt 2 kap. 12 § Kulturmiljölagen för planerade åtgärder.

8. Hembygdsförbundet menar att den alternativa åtgärden "Fiskväg på södra sidan" borde utredas vidare och vara ett alternativ för framtida ansökan. Hembygdsförbundet menar att det i framtiden miljökonsekvensbeskrivning år 2010 framgick att alternativet innebar positiva konsekvenser för naturvärden, och förbundet menar att detta alternativ utgör absolut minst påverkan på den riksintressanta kulturmiljön och på fornlämningarna i området.

Alternativet med en fiskväg på södra sidan har varit med som ett alternativ under utredningen. Alternativet fungerar dock inte på ett tillfredställande sätt och ger betydligt lägre miljövinster än föreslagna åtgärder, dessutom till en högre kostnad.

9. Med tanke på regeringens aktuella lagförslag gällande vattenverksamhet m.m. (lagrådsremiss vid skrivande stund), tycker Örebro läns hembygdsförbund att det är krystat och onödigt att driva en tillståndsprocess nu om utrivning av dammen och åtgärder i åfåran. Förbundet önskar att Naturvårdsverket redovisar vilka tillstånd verksamheten har, och ställer detta i relation till vad som föreslås ska gälla som tillstånd för vattenverksamheter enligt regeringens lagförslag.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets synpunkt. Prövning kommer att ske enligt gällande lagstiftning vid den tidpunkt som ärendet hanteras.

10. Hembygdsförbundet erinrar att EU:s vattendirektiv ger utrymme för att vattenförekomster som är av betydelse för miljön i stort eller för rekreationsintressen förklaras som kraftigt modifierade vatten. Förbundet menar att det föreligger en möjlighet att klassa den aktuella vattenförekomsten som kraftigt modifierat vatten, och att vattenlagstiftningen därför kan följas med mindre ingrepp i den befintliga miljöns sociala och kulturella värden.

Naturvårdsverket noterar hembygdsförbundets kommentar och vill framföra följande. Vattenmyndigheterna har möjlighet att förklara en vattenförekomst som kraftigt modifierat vatten om den har förändrats på ett mycket omfattande och permanent sätt. Naturvårdsverket delar Vattenmyndighetens nuvarande bedömning att Järleån inte bör ingå i denna kategori av vattenförekomster. Naturvårdsverket menar att det är möjligt att uppnå god ekologisk status i Järleån, och att föreslagna åtgärder bidrar i den riktningen.

2.10 Synpunkter från enskilda och allmänhet

2.10.1 Närboende

██████████, en av de närmast boende till Järledammen, lämnar skriftliga synpunkter via epost 2018-01-20. ██████████ beskriver att hon vandrat längs med ån sedan slutet av 1950-talet och att hon uppfattar som att fisklivet (och annat liv) i ån blivit sämre med tiden. ██████████ oroar sig dock över planerade åtgärders konsekvenser på vattenmängden i ån, och hon befärrar att åtgärderna kan innebära att igenväxning tilltar längs ån.

Naturvårdsverket noterar ██████████ synpunkter. Som konsekvens av planerade åtgärder bedöms fiskens fria vandring genom denna del av Järleån öka den biologiska mångfalden. En sänkning av vattenytan är ofrånkomlig för att möjliggöra en återställd vattenfåra. Den strandvegetation som idag når ner till vattenytan kommer att, inom ett par års sikt, att naturligt spridas ner till den nya vattenytan samtidigt som ett koncentrerat vattenflöde medför att förekomsten av vattenväxter minskar lokalt. Planerade åtgärder medför ingen förändring på vattenmängden som årligen flödar genom Järle.

██████████ lämnar kommentarer via epost 2018-02-25. ██████████ berättar att han varje morgon går längs Järleån och kan notera hur förhållandena i vattendraget förändras över tid. ██████████ menar att efter en period av lite vatten eller snösmältning i avrinningsområdet, märks detta klart i bäckfåran som har extremt lågt vattenstånd. Om tröskeln tas bort betyder det att det blir ännu värre med enbart en smal rännil mitt i flodfåran. Beräkningarna om forsens utformning och utseende efter att luckorna tagits bort kan därför omöjlig stämma, menar ██████████.

Naturvårdsverket noterar ██████████ kommentarer och synpunkter. Den tekniska beskrivningen och miljökonsekvensbeskrivningen kommer att redovisa befintliga vattenförhållanden och hur planerade åtgärder påverkar dessa.

Ett gemensamt yttrande från flera fastighetsägare har lämnats in via epost, 2018-01-28.

Undertecknade är ██████████

██████████. Författarna menar att föreslagna förändringar vid Järle Kvarn skulle medföra stor skada på en unik kulturmiljö och att alternativa lösningar inte är tillräckligt prövade. Undertecknade avstyrker därför en förändring av dammen på det sätt som föreslagits. Utifrån föreliggande förslag vill fastighetsägarna därutöver lämna synpunkter och förslag enligt följande, med efterföljande kommentarer från Naturvårdsverket;

1. Angående Järle Kvarn och kvarndammen som attraktivt besöksmål: På grund av områdets stora kulturhistoriska värde har Hembygdsföreningen Noraskog gjort en framställan till Riksantikvarieämbetet om att Järle Kvarn med tillhörande anläggningar ska bli föremål för byggnadsminnesförklaring. Kvarnen med tre par kvarnstenar, ränna och dammanläggning är byggd år 1804. Om den planerade förändringen av området genomförs, kommer inget strömmande vatten att gå genom ränna och kvarn. Detta innebär en påtaglig risk för frysskador på byggnad och tekniska konstruktioner och det unika kvarnmaskineriet kommer att torka sönder och bli obrukbart.

Naturvårdsverket noterar synpunkten. Vidare utredningar får i detalj redovisa vilka skyddsåtgärder som behöver vidtas för att säkerställa att byggnader inte riskerar skadas som följd av ett förändrat vattenflöde. Riksantikvarieämbetet har beslutat att Järle kvarn inte uppfyller de krav som ställs på statliga byggnadsminnen och har därför ej bifallit ansökan.

2. En partiell utrivning av dammen innebär att nuvarande vattenspiegel uppströms dammen försvinner. Undertecknade menar att det är av yttersta vikt att ett flöde under den gamla valvbron kan upprätthållas under hela året. Undertecknade efterlyser bättre visualiseringar av förslagets konsekvenser på vattenflödena i huvudfåra och under valvbron vid olika tider på året. Alternativa lösningar för att skapa förutsättningar för fiskvandring har inte prövats tillräckligt, anser undertecknade som även hänvisar till en kanadensisk metod med installationer där fisken med hjälp av tryck färdas i ett rör förbi dämnet (www.whooshh.com).

Naturvårdsverket noterar synpunkterna. Angående den metod som undertecknade hänvisar till bedömer Naturvårdsverket initialt att den inte uppfyller kriteriet av att vara en långsiktigt hållbar utveckling av anläggningen. Metoden erfordrar installationer och manuellt handhavande och är främst framtagen för att transportera och sortera fisk i fiskodlingar. Installationerna skulle därutöver utgöra en väl synlig (och främmande) del i ett kulturhistoriskt värdefullt område.

3. Kvarnbron med sina stenfundament, smidda räcken och körbanor i trä är en ytterst väsentlig del av kvarnmiljöns helhet. Skulle en utrivning av dammluckorna komma till stånd, menar undertecknade att betydande ansträngningar måste göras för att bibehålla kvarnsbrons grundkonstruktion, utseende och funktion som bro. Det centrala stenfundamentet är i detta sammanhang av största betydelse och måste säkras. Utöver sin funktion som bärare av bron och estetisk del i helheten, är fundamentet dessutom ett viktigt habitat för snokar.

Naturvårdsverket noterar synpunkterna. Tekniska utredningar kommer att vidtas för att undersöka vilka skyddsåtgärder som behövs för att säkra olika delar av anläggningen. Naturvårdsverket delar bedömningen att stenfundamentet har stor betydelse för den kulturhistoriska miljön och upplevelsen av Järle Kvarn och damm, och planerar därför en partiell utrivning där dessa delar lämnas orörda – eller vid behov förstärkta och skyddade i möjligaste mån.

4. Om nuvarande vattenspiegel uppströms dammen ersätts med en strömmande å förändras mark- och grundförhållande främst för den närliggande fastigheten [REDACTED]. Förändrade grundvattennivåer kan påverka stabiliteten med risk för sättningar i mark, hus och ledningar. Strömmande vatten innebär en ökad risk för erosion av åkanten med rasrisker. Undertecknade efterlyser en noggrann geoteknisk undersökning av området med bedömning av behov av förstärkningar mot erosion, sättningar och skred.

Naturvårdsverket noterar synpunkten och har för avsikt att genomföra de geotekniska undersökningar som erfordras för att säkerställa byggnader och konstruktioner vid planerade åtgärder.

5. Vägar fram till dammen är gemensamhetsinrättning och samfällid väg. Berörda vägar är anlagda på lergrund och tunga transporter kan komma att orsaka sättningar och sprickor i byggnader som står i anslutning till vägarna. Tung trafik och byggnadsarbete kan dessutom orsaka störningar för de näringsverksamheter som finns inom området. Förutsättningarna för berörda vägar avseende bärighet med mera måste undersöka närmare, anser undertecknade.

Naturvårdsverket noterar synpunkterna. En undersökning av befintliga förhållanden på vägar, byggnader och konstruktioner kommer att vidtas innan planerade åtgärder vidtas. Vägar och andra konstruktioner som nyttjas under genomförandetiden kommer vid behov att återställas till befintligt eller bättre skick efter genomförd entreprenad.

2.10.2 Namnlistor

Hembygdssföreningen Noraskog har vid ett par arrangemang under hösten 2017 gett besökare tillfälle att underteckna en namninsamling till stöd för att bevara Järle Kvarn och damm. Enligt uppgift har totalt 418 personer skrivit på namnlistorna. Listorna är överlämnade till Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket noterar det engagemang och oro som finns bland boende och besökare i bygden kring Järle kvarn och damm. Naturvårdsverket bedömer att planerade åtgärder är utformade för att på bästa sätt väga samman de olika – och ibland motstående – intressen som finns för anläggningen.

3 Artiklar och debattinlägg

Flera artiklar och debattinlägg om de planerade åtgärderna vid Järledammen har publicerats i lokaltidningar under de senaste åren. Den 24:e januari publicerar Nerikes Allehanda ett debattinlägg från Birgitta Johansen, museichef Örebro läns museum och Ingela Oxelgren, styrelseordförande Örebro längs hembygdsförbund. Debattörerna menar att dammen inte kan värderas enbart utifrån platsen Järle utan ska ses som en del i en större, historisk helhet. Om dammen rivs, så är det ett helt ekonomiskt-tekniskt system med rötter i medeltiden som drabbas negativt menar författarna.

Nerikes Allehanda återger i mars 2017 att kommunstyrelsen i Nora motsätter sig en rivning av dammen.

Nerikes Allehanda, 2017-01-24.

Nerikes Allehanda, 2017-03-02.